

TÜRK LEHÇELERİ ARASINDA SÖZCÜK ALIŞ VERİŞİ VE SÖZ VARLIĞI DEĞİŞİMİ: OSMANİYE TATAR AĞZI ÖRNEĞİ

*Ercan ALKAYA**

ÖZET

Bir dilin söz varlığının temelini teşkil eden temel söz varlığı, her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan, insan hayatında birinci derecede öneme sahip olan, insana ve çevresine ait önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir. Vücutla ilgili sözcükler, doğayla ilgili kavramlar, renk bildiren sözcükler, hayvan adları, sayılar, en çok kullandığımız fiiller, manevî kültüre ait dinle, kutsal kavram ve kişilerle, gelenek, göreneklerle ilgili sözcükler temel söz varlığını oluşturan unsurlardır.

Bu çalışmada Kazan, Orenburg ve Samara bölgelerinden 1884'ten sonra göç edip Eskişehir ili Çifteler ilçesinin Osmaniye köyüne yerleşen Kazan Tatar Türklerinin ağızdaki söz varlığı değişimi ele alınmıştır. Kazan ve çevresinden Türkiye'ye göç eden Tatar Türklerinin dil özellikleri/lehçeleri, bu bölgede meskun olan Oğuz boyuna mensup yerli halktan önemli ölçüde etkilenmiştir. Ses ve şekil özellikleri büyük oranda korunmakla birlikte, özellikle söz varlığı önemli ölçüde yerli ağızdan veya Türkiye Türkçesinden etkilenerek değişime uğramıştır.

Osmaniye Tatar Türklerinin temel söz varlığındaki değişimler çeşitli başlıklar altında ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Tatar, Türkiye, Osmaniye, söz varlığı, temel kelime.

WORD BORROWING AND VOCABULARY EXCHANGE IN TURKISH DIALECTS: CASE OF OSMANİYE TATAR DIALECT

ABSTRACT

The basic vocabulary which constructs the main vocabulary of a language is the word that is transferred from generation to generation in every language, has importance of first degree and reflects important concepts about mankind and his environment. The words dealing with body, color, and concepts about nature, animal names, numbers, and the most used verbs, words of holy concepts and persons and traditions consist of basic vocabulary of a language.

* (Yrd. Doç. Dr.), Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi. El-mek: ealkaya@firat.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

In this study, the change in vocabulary of Kazan Tatar Turks, who migrated from Kazan, Orenburg and Samara regions and inhabited in the village of Osmaniye of Çifteler, Eskişehir after 1884, was investigated. The dialects of Tatar Turks who migrated from Kazan and its surrounding area were affected by the local people who have been living in that region. Though they still protect phonetical and morphological features of their language, it was affected by the local dialect and Turkey Turkish.

The main changes in the vocabulary of Tatar Turks in Osmaniye village were evaluated under several headings.

Key words: Turkish, Tatar, Turkey, Osmaniye, Vocabulary, basic word.

Dil ilişkileri ve etkileşimleri, bir arada yaşama sürecinin doğurduğu kaçınılmaz bir sonuçtur. Baştan beri bir arada yaşayan topluluklarda olduğu gibi, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan topluluklar daha sonra bir arada yaşama durumunda kalınca, birbirlerinin dillerinden etkilenirler.

Dillerin farklı lehçe ve ağızları olabilir. Türk dili de bugün farklı coğrafyalarda çeşitli lehçelerle varlığını sürdürmektedir. 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili olarak gelen Türkçe, bu yüzyıldan sonra Kuzeydoğu ve Batı (Güneybatı) Türkçesi şeklinde adlandırılan iki kola ayrılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren de Türk yazı dili, Kuzey (Kıpçak), Doğu (Çağatay) ve Batı (Osmanlı) şeklinde adlandırılan üç kol haline gelmiş ve 20. yüzyıla kadar bu şekilde gelişmiştir. Coğrafi farklılıklar, boy özellikleri, göçler, savaşlar, komşuluk ilişkileri, edinilen yeni inanç sistemleri ve dinler, girilen farklı kültür çevreleri gibi birçok etkenle birlikte zaman ve mekân farklılıkları lehçeleşmede etkili olmuştur.

20. yüzyıla üç farklı yazı diliyle giren Türkçe, 20. yüzyılda değişen dünya dengeleri sonucunda Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla farklı bir yola girmiştir. SSCB'nin böl-parçala-yönet siyaseti sonucunda Türk boylarına farklı alfabeler kabul ettirilmiş ve her boyun konuşma ağızları yazı diline dönüştürülmüştür. Böylece suni bir yolla yirmiden fazla Türk yazı dili meydana getirilmiştir (Buran-Alkaya 2006, XV-XVI).

Kuzey grubu Türk lehçelerinden olan Tatar Türkçesi, bugün çoğunlukla Tataristan Özerk Cumhuriyetinde, İdil-Ural bölgesinde ve BDT'de konuşulan bir Türk lehçesidir. Çarlık Rusyasının ve Sovyetler Birliğinin uyguladığı acımasız siyasete bağlı olarak Tatar Türkleri, yüzyıllar içinde Türkiye, Avrupa, Amerika, Kanada, Avustralya,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

Japonya gibi dünyanın çok değişik bölgelerine gitmek durumunda kalmışlardır (Öner 1998, XXVIII-XXXI).

Tatar Türklerinin göç ettikleri ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bugün başta Eskişehir ve Kütahya olmak üzere Bursa, Samsun, Ankara, Aydın, İstanbul, Trabzon, Sivas, Konya gibi Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan Kazan Tatarları bulunmaktadır (Ocaklı 2002, 897-904). Türkiye'de 4-5 bin civarında Tatar Türkünün olduğu söylenmekle birlikte çeşitli belgelere göre bu sayı 10.000'i aşmaktadır (Ocaklı 2002, 905). Siyasi baskılar yüzünden çeşitli dini ve milli endişelerle Türkiye'ye göç eden ve Eskişehir ilinin Çifteler ilçesine bağlı Osmaniye köyünde yaşayan Tatar Türkleri de Kazan Tatarlarının bir bölümüdür.

Kazan, Orenburg ve Samara bölgelerinden 1890'lı yıllardan sonra göç edip Eskişehir ili Çifteler ilçesinin Osmaniye köyüne yerleşen Kazan Tatar Türklerinin (Özkan 1997, 4-5) ağzına ait metinler 1984 yılında Fatma Özkan tarafından derlenmiş ve daha sonra Fatma Özkan'ın bu çalışması "Osmaniye Tatar Ağzı" adıyla 1997 yılında TDK tarafından basılmıştır.

Kazan ve çevresinden Türkiye'ye göç eden Tatar Türklerinin dilleri, bu bölgede meskun olan Oğuz boyuna mensup yerli halktan önemli ölçüde etkilenmiştir. Ses ve şekil özellikleri büyük oranda korunmakla birlikte, özellikle söz varlığı önemli ölçüde yerli ağızlardan veya ölçünlü Türkiye Türkçesinden etkilenerek değişime uğramıştır.

Bu çalışmada daha çok temel kelimelerde görülen değişiklikler üzerinde durulacaktır. Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi her ikisi de Türkçenin bir kolu olmasına rağmen farklı coğrafyalarda yaşama, savaşlar, komşuluk ilişkileri, boy özellikleri vb. sebepler dolayısıyla söz varlığı arasında çeşitli farklılıklara sahiptir. Türkiye'ye göç eden Tatar Türklerinin ağızlarında yüz yıllık bir sürede temel kelimelerin bazılarında değişiklik olmuştur.

Söz varlığı, sözcükbilimin (lexicologie) bir dalı olup (Aksan 1998, 14) bir dilin bütün kelimelerini; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimelerinin toplamını (Korkmaz 1992, 100) içine alır. Söz varlığı Türkçe Sözlük'te de "Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi (Türkçe Sözlük 2005, 1807)" olarak tanımlanmıştır.

Bir dilin söz varlığının temelini teşkil eden, "çekirdek sözcükler", "kalıt sözcükler" olarak da adlandırılan temel söz varlığı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

yansıtan sözcüklerdir (Aksan 1998, 17). Temel sözcükler, bir dilin varlığını ve kimliğini temsil ederler (Buran 2001, 82). Vücutla ilgili sözcükler, doğayla ilgili kavramlar, renk bildiren sözcükler, hayvan adları, sayılar, en çok kullandığımız fiiller, manevî kültüre ait dinle, kutsal kavram ve kişilerle, gelenek, göreneklerle ilgili sözcükler temel söz varlığını oluşturan unsurlardır.

Dilbilimciler bir dilin söz varlığında yer alan temel sözcüklerin 2000 dolayında olduğunu söylemektedirler (Aksan 1998, 20). Temel söz varlığı dilde en az değişikliğe uğrayan öğelerdir. Temel söz varlığına ait sözcüklerin 1000 yılda ancak % 19'unun değiştiği, % 81'inin korunduğu ifade edilmektedir (Aksan 1998, 17).

Bir dilin söz varlığını meydana getiren sözcükler, bir kavramın yalnız o dildeki ses karşılığını meydana getirmez, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasını, maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü, olayları ve kavramları algılayış biçimini de ortaya koyar. Yeryüzündeki varlıklar, kavramlar birçok yerde aynı olduğu halde, bunların adlandırılışı ve kapsamaları dilden dile farklılık gösterir (Aksan 1996, 7). Bu yüzden her dilin söz varlığı kendi içinde değişik biçimlerde şekillenir.

Söz varlığındaki farklılık yalnız değişik kökenlere ait dillerde değil, aynı dilin ayrı lehçelerinde hatta ağızlarında da görülür. Bu bağlamda Türk lehçeleri de söz varlığındaki çeşitliliği ve zenginliğiyle bir hazine konumundadır.

Dil ilişkileri içindeki kaynaklardan biri de ödünç kelimelerdir. Ödünç kelime alış verişi daha çok aynı dil ailesi ya da aynı dilin çeşitli katmanları arasındaki iç alıntılardır. Bu tür alıntılarda alınan kelimeler ses, şekil ve anlam yönünden pek değişikliğe uğramazlar. Dillerin beslendiği bu kaynaklar "dillerin hayat damarları" olarak değerlendirilir (Karaağaç 2002, 103-104). Bu bağlamda yüzyıllar içerisinde Türk lehçelerinin zamanla birbirlerini etkiledikleri ve karşılıklı olarak kelime alış verişinde buldukları görülür.

Türkiye Türkçesi ağızlarının yapısı ve söz varlığı, genel özellikleriyle Oğuz boylarına dayandığı için, Oğuzca özellikler gösterir. Fakat, Anadolu'ya yalnız Oğuz boyları yerleşmemiş, gerek XI. Yüzyıldan önce gerekse daha sonraları Oğuzların dışında kalan diğer Türk boyları da Anadolu'ya yerleşmiştir. Zeynep Korkmaz, Bartın ve yöresi ağızlarında Oğuz, Türkmen ve Kıpçak unsurlarının karışıp kaynaşmasıyla bir tabakalaşmanın ortaya çıktığını dil verileriyle belirlemektedir (Korkmaz 2005, 162-178).

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki dil verilerinden hareketle diğer Türk boylarının Anadolu'nun şekillenmesinde ve söz varlığının

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

oluşumunda önemli etkileri olduğu söylenebilir. Zeynep Korkmaz, bugün Türkiye Türkçesinde görülen “bubay, gendüy, dav, avuz, yalavuz, sovak, hen (sen), hizi (sizi), cılkı, cırla-“ kelimelerini, Anadolu’ya gelen Kıpçak Türklerinin varlığıyla açıklar. Zeynep Korkmaz, Anadolu’daki yer adlarından hareketle bu bölgeye Orta Asya’dan Çiğil Türklerinin bile gelmiş olduğu yargısına varılabileceğini kaydeder (Korkmaz 1971, 21). Ahmet Buran da Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ş/s farklılaşmasını Kıpçak özelliği olarak açıklar (Buran 2007, 2107-2112). Bugün İzmit’ten Artvin’e kadar uzanan sahil şeridinde özellikle İzmit, Bartın, Tirebolu ve Artvin’de yoğun olmak üzere, Türkiye’nin her yerinde Kıpçak Türkçesinin özellikleri görülmektedir (Karahan 1996, 181).

Türkiye Türkçesi ağızlarının oluşumunda Oğuzlar dışındaki boyların etkisi bulunmasına rağmen, bu unsurlar Oğuz Türkçesinin temel yapısında ve işleyişinde bir değişme meydana getirmemiş, aksine bu özellikler zamanla Oğuz Türkçesinin içinde erimiştir. Bu gün Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığındaki çeşitliliğin sebebi diğer Türk unsurlarının etkisiyle beraber, Oğuz boylarının kendi bünyelerindeki ağız farklılıkları, iç göçler, zorunlu iskan gibi sebeplerdir (Buran 1996, 3).

Türkiye Türkçesi ağızlarında çeşitli Türk lehçelerinin söz varlığına ait kelimeler de bulunmaktadır. Özellikle yakın zamanlarda (XIX. ve XX. yüzyıl) Balkanlar, Kafkasya, Türkistan, Kazan, Kırım gibi Türk dünyasının çeşitli yerlerinden gelen Türkler, Türkiye’nin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiş ve buldukları yerlerde dil bakımından müstakil adacıklar meydana getirmiş ve mensup buldukları lehçelere ait özellikleri devam ettire gelmişlerdir (Korkmaz 1971, 21-22). Leylâ Karahan, Batı grubu ağızlarının sınırlarını ve diyalektolojik durumunu belirlerken bu bölgeye gelen Türk topluluklarının kendi ağız özelliklerini koruduklarını ve yerli halkın dilini fazla etkilemediklerini belirtir (Karahan 1996, 115).

Ancak, Oğuzca dışındaki diğer tarihî Türk lehçelerinin bugün Türkiye Türkçesi ağızlarındaki etkisi düşünülürse, sonradan Türkiye’ye yerleşen Türk boylarının ağızlarının da zamanla Türkiye Türkçesi ağızlarına katkıda bulunacağı söylenebilir. Nitekim Zeynep Korkmaz, Güney-batı Anadolu’ya yerleştirilen Yörüklerin, artık yerli ağızların eritici etkisiyle kendi ağız özelliklerini oldukça kaybettiklerini veya kaybetmek üzere olduklarını söyler (Korkmaz 1994, XXXIX).

Türkiye’ye yerleşen Kazan ve Sibir Tatarları, Kırım Türkleri, Kırgız, Kazak, Özbek, Karaçay-Balkar, Kumuk, Türkmen Türklerinin ağızları üzerine akademik düzeyde bir çok çalışma yapılmış ve bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

ağızların söz varlığı ortaya konmuştur*. Çeşitli tarihlerde Anadolu'ya gelerek farklı yerlere yerleşen bu göçmenler, Türkiye Türkçesi ağızlarına birçok kelime vermiştir. Derleme Sözlüğü'nde göçmenlerden derlenen bu kelimeler belirtilmiştir (Eren 1960, 296). (Meselâ, kiyik: yabancı/Kırım göçmenleri DS VIII, 2888; tepsemek: oynamak/Rumeli göçmenleri DS X, 3886; tınç: rahat/Karaçay aşireti DS X, 3914 vb. gibi). Ancak, Hasan Eren, Türkiye'ye yerleşen bu Türk unsurlarına ait kelimelerin Derleme Sözlüğü'nde eksik olduğunu ve bunlara ait verilerin tam olarak tespit edilmesi gerekliliğini de belirtir (Eren 1960, 296-297).

Tatar Türkçesindeki kelimelerin zamanla yerlerini Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına bırakması aslında karşılıklı bir lehçe ilişkisidir. Sonuçta ortada bir dil değiştirme olayı yoktur. Bir dilin iki lehçesinin kendi içindeki yer değiştirmesinden ibarettir. Osmaniye köyünde yaşayan Kazan Tatar Türklerinin söz varlığı da gelişen süreç içinde Türkiye Türkçesinin etkisiyle bazı değişikliklere uğramış ve temel kelimelerin bir kısmı Türkiye Türkçesiyle ifade edilmeye başlamıştır.

Söz varlığındaki değişimleri ele aldığımız Osmaniye Tatar ağzı, Kazan Tatar Türkçesinin bir ağzıdır (Özkan 1997, 61). Dolayısıyla bugün Osmaniye Tatar ağzında Türkiye Türkçesiyle değişen kelimenin karşılığı olarak günümüz Tatar Türkçesindeki karşılığı verilmiştir. Söz varlığındaki değişme gösterilirken madde başı olarak önce Türkiye Türkçesine değişen şekil verilmiş, parantez içinde bu şeklin bugünkü Tatar Türkçesindeki karşılığı gösterilmiş ardından da Türkiye Türkçesine değişen şekil metinde geçtiği şekliyle ya cümle halinde ya da kelime grubu şeklinde sayfa numarasıyla birlikte gösterilmiştir.

Osmaniye Tatar ağzında meydana gelen söz varlığı değişimleri için temel kelimeler esas alınmıştır. Bu kelimelerin insan hayatında en çok yer alan ve günlük dilde en çok kullanılan kelimeler olmasına dikkat edilmiş ve değişikliğe uğrayan kelimeler yirmi üç başlık altında gösterilmiştir. İnceleme için gösterilen örnek cümle ve kelime gruplarındaki sayfa numaraları Fatma Özkan'ın "Osmaniye Tatar Ağzı" ağzı adlı eserine aittir.

* Türkiye'ye yerleşen diğer Türk boylarının ağzıları üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Tuncer Gülensoy-Ercan Alkaya, *Türkiye Türkçesi Ağzıları Bibliyografyası*", Akçağ Yay., Ankara 2003.

OSMANİYE TATAR AĞZINDA DEĞİŞİKLİĞE UĞRAYAN TEMEL KELİMELER

1. Organlar

dudak (Tat. irèn): **dodağın**, közüün, kaçsın boyadıķ (s. 71)

kalça (Tat. bot): **kalçamdan** vırdılar (s.103)

karın (Tat. korsak, èç, karın): çáy bilen **ķarnıbızını** doydırıp (s. 84)

2. Tabiatla İlgili Kelimeler

çam (Tat. narat): **çam** ormannarında bıla (s.131)

çay (dere) (Tat. kèçkène yılga): o **çaynıñ** tigi yağında (s. 81)

çimen (çiremlèk): toprağ istine, **çimenge** (s.133)

kurak (Tat. korı, yavımsız): havalarnıñ **ķıraķ** kitken seneleri (s.134)

tarla (Tat. kır, basu): **tarlalarımız** bar (s. 82)

3. Yiyecek, İçecek ve Beslenmeyle İlgili Kelimeler

biber (Tat. borıç): domatesi, **biberi**, soğanı (s. 74)

börek (Tat. pirog, bökken) : çi **bürekler** pişirebiz (s. 125)

ceviz (Tat. estèrxan çiklevegè): ni bılsa fındık, fıstık, **ceviz** (s. 79)

çekirdek (Tat. könbagış): **çikirdekler** satarlar (s.108)

çorba (Tat. şulpa): it **çorbası** salabız (s.110).

domates (Tat. pomidor, tomat): **domatesi**, biberi, soğanı (s.74)

fındık (Tat. çiklevek): ni bılsa **fındık**, fıstık, ceviz (s. 79)

fıstık (Tat. pèste): ni bılsa fındık, **fıstık**, ceviz (s. 79)

hamur (Tat. kamır): peremeçnin kamırına açık **hamır** ķoşabız (s. 79).

hoşaf (Tat. kompot): ikmek, **hu af** bilii (s.125)

karabiber (Tat. kara borıç): **ķarabiber**, tız kıyabız (s.110)

kıyma (Tat. farş): **ķıymasın** házirlerbiz (s.116)

köfte (Tat. kotlet): **köfteler** yasap (s. 99)

pancar (Tat. çögèndèr): abiyimner **pancar** igeler (s.109)

pirinç (Tat. dögè): **pirniç** pilavı (s.125)

portakal (Tat. eflisun): limonnar, **portakallar** ķöyıp (s. 80)

reçel (Tat. vareni): **reçil** kıvamına kilesiye kadar (s. 110)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

saman (Tat. salam): ögüzleriniz amamar n, cimnerin sal p (s. 84)

sofra (Tat. tab n): kilgennerge sofa yab z (s. 77)

tohum (Tat. orl k)tu umlarn igebz (s.132)

ya l (Tat. mayl): andil gecelerindeya l pi irirge onu om u a (s. 77)

yemek (Tat. a): yimekler taral p (s.103)

4. Hayvan Adlar

keklik (Tat. k r tav g): ürdek, tav an, keklik (s.130)

koyun (Tat. sar k, koy): oyunn , kecesi (s. 74).

kurba a (Tat. baka)kurba a, ba a ni b lsa (s. 80).

kuzu (Tat. beren, beti, kuz)uz lar suyab z (s.115)

tav an (Tat. kuyan): ürdek, tav an, keklik (s.130)

5. Yönler ve Yön Kavram Ta yan Kelimeler

civar (Tat. tire-yün): l civarda (s. 92)

kenar (Tat. k r y): bir kitapn kenar na yaz p (s. 84)

kuzey (Tat. könyak): köyniñozeyinde yerleti (s. 86)

6. Gün ve Ay Adlar

pazartesi (Tat. dömbe): pazartesi küni (s.103)

sal (Tat. siembe): sal küni (s.103)

çar amba (Tat. çeemb): ya perembe, yaçar embe barab z (s.108)

per embe (Tat. pencemb : ya per embe, ya çarembe barab z (s.108)

nisan (Tat. aprel)nisan n ba nda (s.132)

may s (Tat. May)may sülennerni toplap (s.76)

haziran (Tat. iyun)haziran aylar nda (s.133)

temmuz (Tat. iyul)temmuznun haftas nda (s.132)

ekim (Tat. oktyabr)ekim ay bula (s.132)

kas m (Tat. noyabr):as may (s.132)

aral k (dekabr)aral aylar nda (s.133)

7. Zamanla lgili Kelimeler

sabah (Tat. irte)sabahleyin irken ulhuvallah o p (s. 76).

2

-

& .&/&

hısım akraba (Tat. tujan-tumaça): **hısım akraba** yanında s
ileşmezler (s. 76)

komşu (Tat. kürşê): **kom** ular da kitire (s. 77)

konu komşu (Tat. kürşê-kolan): kandil gecelerinde yağlı pişirirge
konu kom uğa (s. 77)

misafir (Tat. kunak): **misafir** kildi mi (s. 76).

nesil (Tat. buwın): üçüncü **nesil** (s. 82)

nişanlı (Tat. yereşêlgen): **ni anlımı** köriym (s.108)

sülale (Tat. tokım, buwın, dinastiya): ases **sülâlem** (s. 82)

tanıdık (Tat. tanış): **tanıdık**, akraba malaylar filan kireler (s. 71)

yabancı (Tat. çit, çit kişi): **yabancılar** taraldıktan sınna (s. 71)

8.3. İnsan Ömrü ve Faaliyetleriyle İlgili Olan Kelimeler

ameliyat (Tat. operatsiya): **amelyetk** ap kittiler (s.103)

büyük (Tat. zur, olı): **büyükler** yanında gençler oturmaz (s. 76)

durum (Tat. xel, exvel): bu **durum**ğa tüşürdügüz (s.126)

düğün (Tat. tuy): köy **düğünü** istemiy (s.100)

fiyat (Tat. beye, xak): gübreleriniñ **fiyatları** (s.133)

genç (Tat. yaş): büyükler yanında **gençler** oturmaz (s. 76).

hastalık (Tat. avıru, çir): miña bir **hastalık** kildi (s.104)

hayat (Tat. tormış): kilinnerniñ **hayatları** daha zor (s. 76)

hediye (Tat. bülek): balağa **hediye** kitireler (s. 98)

ıslık (Tat. sızgıru): **ıslık** çalalar kızlarğa (s. 108)

istek (Tat. tēlek): üz **isteyigiz** bile mi? (s. 91)

mektup (Tat. xat): **mektupları** kile (s.115)

nadas (Tat. tuñga sörü): **nadas** itebiz (s.132)

nişan (Tat. yereşü): **ni an** tağıp kaytabız (s.123)

ses (Tat. tavış): **ses** tavuş çığaran kişiler (s.130).

şenlik (Tat. şatlık, beyrem tantanası): **ennikler** yasap kaytabız
(s.115)

8. 4. İnkın Dıyê.4 (e Dıyê.4) (s.1.337 TD(m)187(ük)12.7(1)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

hırka (Tat. bişmet): cicketniñ veya **hırkanın** céninnen qaratamız (s. 71)

ilaç (Tat. daru): **ilaç** fazlarağ ğatsañ (s. 132)

kapak (Tat. kapkaç): **kapak** qapatabız (K21, 110)

kapı (Tat. işek): kız yağı **kapını** qapatalar (K21, 72).

kolonya (Tat. odekolon): **kolonya** bilen (s. 77)

kumaş (Tat. tukıma): bir **kuma** iteklig (s. 99)

mendil (Tat. kulyavlık, tastımal): marama, tastımal, **mendil** (s. 125)

örtü (Tat. yapma, yapkıç): aşkana **örtileri** yasiybız (s. 102)

para (Tat. akça): **para** ıçırma oyını (K21, 71), **para** yoğ (s. 105)

salıncak (Tat. tagan): **salıncaklar** kırıp (s. 115)

tepsi (Tat. padnus): kamırını **tepsinin** zorlığında (s. 110)

terlik (Tat. başmak): **terlikler** yasiybız (s. 102)

tren (Tat. poezd): **trenge** minmek (s. 78)

12. Dinle ve İnançla İlgili Olan Kelimeler

cami (Tat. zur meçet, cemig): **camılarğa** da muqabileğe kiTebız (s. 77).

hoca (imam) (Tat. mulla): **hucalar** ayrı bıla (s. 77)

müslüman (Tat. mösəlman): **müslüman** kişiler dip mini berdiler (s. 78)

13. Eğitim İle İlgili Olan Kelimeler

eğitim (Tat. megarif): **eğitim** durumu nasıl idi (s. 96)

okul (Tat. mektep): **okılğa** kilsin (s. 109)

ilkokul (Tat. başlangıç mektep): **ilkokulını** Kırihüük'te okıdım (s. 109)

ortaokul (Tat. urta mektep): orta**okul** filan yoğ (s. 74).

öğretim (Tat. ukıtu, belém): yani bir eğitim, **öğretim** (s. 96)

öğretmen (Tat. ukıtuçı): lise **öyretmeni** (s. 82)

talebe (Tat. ukuçı, student): kız **talebelerge** (s. 109)

14. Zamirler

o (Tat. ul): **o** yıldızlarını körgen bıla (s. 71)

kendi (Tat. üz): biraz **kendimizi** topladık (s. 128).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

bazı (Tat. kaybêr, begzı): cezalardan **bazıları** (s. 72), **bazısı** balık pişire (s. 108)

hepsi (Tat. barısı): hıristiyan yasadı alarnın **hepsiñ** (s. 91)

herkes (herkêm): **herkes** kişisine **köre** (s. 72), **herkez** anı tarif iTe (s. 72)

herşey (Tat. bar nerse): samawarı, çınıyağı, **her eysi** (s. 93)

kimisi (Tat. kaybêrsê, bêrersê): **kimisine** ezan eyttirdik (s. 71).

kimse (Tat. hiçkêm): **kimsesi** de yoğ-iken (s. 80)

şey (Tat. nerse, ni): oynnarıbizdan bir denesi de **ey** (s. 72), neyse bir **ey** yapmadılar (s. 85)

15. Sayılar

buçuk (Tat. yarım): bir **bıçık** teneke un (s. 76), seğat sigiz **pıçıkta** (s. 103)

16. Temel Renkler

beyaz (Tat. ak): **beyaz** pamukçuğ boldımıydı (s. 76)

kırmızı (Tat. kızıl): ol **kúkeyler kırmızı** bula (s. 73).

siyah (Tat. kara): yağa **siyahların** (s. 132)

renk (Tat. tös): **rengini** eyte (s. 72)

17. Soru Kelimeleri

acaba (Tat. elle): **kúyge** kiliş tarihi **acaba**, kaç tarihinde? (s. 92)

hangi (Tat. kaysı): **hangi** vasıta bilen kildigiz (s. 91)

kaç (Tat. niçe): **kaç** balañ bar (s. 111)

nasıl (Tat. niçek, nindi): mınnan **nasıl** çıkқан (s. 90)

18. Sıfatlar

bazı (kaybêr, begzı): **bağzı** kişiler (s. 81)

belirli (anık, bilgêlê): **bilirli** bir raqamı bar (s. 134)

belli (Tat. bilgêlê): **belli** miktarda para sıryıbiz (s. 72)

bir sürü (Tat. şaktıy): **bir sürü** iş bar (s. 74)

birkaç (Tat. bêrniçe): bir **kaç** senedir (s. 74)

çeşit (Tat. tör, törlê törlê): **çe it çe it** kamırları bıla, her türlüünden tabi (s. 73)

değişik (Tat. törlê): **deği ik** eğlenceler bar iken (s. 101)

fazla (Tat. küp, kübrek): mında **fazla** bahçe yok (s. 74).

geniş (Tat. kiñ): g yet **keñi** (s. 91)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

ilk (Tat. bërênçè): avılınıñ **ilk** mollası (s. 95)
 koca (büyük) (Tat. zur, kiñ): **ķoca** bir yir (s. 103)
 öbür (Tat. tégè, ikênçè): çişmeniñ **öbir** yağında (s. 93)
 pahalı (Tat. beyelè, kıybat): gübre biraz **pahalırak** (s. 133)
 parça (Tat. kisek, ölèş): **parçalağa** bülebiz (s. 122)
 topal (Tat. aksak): ayağı **topal** buldı (s. 127)
 ucuz (Tat. arzan, oçsız): gübre ezgine **ıczırak** (s. 133)
 uzak (Tat. yırak): **ızak**tan kilgen (s. 115)
 yorgun (Tat. arıgan): min **yorğun** idim (s. 81).
 yuvarlak (Tat. tügerek): **yuvarlak** bir yirge (s. 134).

19. Zarflar

arada (Tat. kaybèr vakıtta): biz de **arada** kitsek kitebiz (s. 109)
 aynı (Tat. bër uk, şul uk): til **aynı** da, lehçe başka (s. 87)
 bayağı (Tat. şaktıy): **bayağı** bir sene mi filan (s. 92)
 beraber (Tat. berge, belen berge): **beraber** ikibiz biyitdik (s. 76)
 bir şey (Tat. bërnerse, bërni): min **bi ey** diyemiyim (s. 106)
 böyle (Tat. bolay, mondıy): kına gecesinde **böyle** eğleniriz (s. 72).
 bu şekilde (şulay, şundıy, şul kilèş): **bu ekilde** it belişini yasiybız (s. 110)
 çok (Tat. bik): **çok** muntazam tügil (s. 83)
 ekseriyetle (Tat. küpçelèk belen): **ekseriyetle** kabile ayrılıqları da bar (s. 87)
 epeyce (Tat. şaktıy): **ıpiyce** çalışkannan sora (s. 85)
 gayet (Tat. şaktıy, citerlèk derecede): Tatarların lehçesi **ayet** ince (s. 87)
 hakikaten (Tat. çınlap, çınnan da): **ha i atan** azbarda at yok (s. 85)
 hemen (Tat. bik tiz, şunda uk, tizden): **hemen** turdık (s. 85)
 hemen hemen (Tat. diyerlèk): **hemen hemen** hepsi bar (s. 134)
 hep (Tat. gèl, devamlı): eveli **hep** kıyıda tarta dırıyık (s. 111)
 hep beraber (Tat. barı berge): ige kirebız **hep beraber** (s. 71)
 her gün (Tat. kön sayın): **her kün** cıyın yasiylar (s. 100)
 herhalde (Tat. mögayın, ixtimal): Ufa'dan bıķ yok **heralda** (s. 88)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/3 Spring 2008*

- hızlı (Tat. tiz, tiz tiz): **hızlı hızlı** balası bilen şep şep yerigenner (s. 117)
- ilk önce (Tat. başta, iñ élék): **ilk önce** Kur'an-Kerim kile (s. 100)
- ilkin (Tat. aldan): ava kitebiz **ilkin** (s. 131)
- ince (Tat. yuka, nêçke): **ince**gene ceyebız (s. 110)
- iyice (Tat. eybetlep): **iyce** karanlık bılacak (s. 72)
- katiyen (Tat. bérkayçan): **kıattiyen** malaylarını kitirmiyelerini (s. 108)
- kere (Tat. mertebe, tapkır, kabat): üç **kere**de bilmese (s. 72)
- nasıl (Tat. niçék): **nasıl** ise, bir bir haber kilmedi (s. 84),
- ne şekilde (Tat. nindi, ni revêşlê): **ne ekilde** teşekkül ve teessüs ittiklerini (s. 83)
- orda (Tat. tégende, şunda, anda): tam bir sene **orda** yattı (s. 86).
- önceden (Tat. borınnan, borıngıdan): **önceden** bir Sağ bilen Suğ digen (s. 99)
- öte (Tat. tégê, ikênçê) : **öte** yanda Şeh Ruh'a kadar dayanıyor (s. 82).
- öyle (Tat. alay, şulay, şundıy): tarih **öyle** bir fendir ki (s. 83)
- sefer (Tat. yulı, tapkır): bu **sefer** İzmir'de isyan çıktı (s. 87)
- serbest (Tat. irêklê, buş): **selbes** kalabız (s. 107)
- şimdi (Tat. xezêr): **imdi** min, kayda mevlid bılsa (s. 77).
- taha (daha) (Tat. daha kelimesi kelimenin sonuna "-rak/-rek" eki getirilerek karşılır: tizrek gibi.): kimnin ismi **taha** tiz silinse (s. 72), bizniñ turğan yiribiz **taha** aru (s. 82).
- tamamen (Tat. tamam, bötênley): Tatar milliyetçiliğın **tamamen** aşılamağ istiybiz (s. 130)
- yavaş (Tat. akrın, akrın gına): **yava yava** kardaşım Abdurrahman blen (s. 84)

20. Edatlar

- beri (Tat. birlê): Hacı Huiskitar'dan kilgennen **beri** (s. 107)
- doğru (Tat. taba): kötige **doğru** kitkenin (s. 89).
- önce (Tat. élék, alda): irtán bılmadan **önce** (s. 73)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

sonra* (Tat. soñ): önlər geldikten **sonra** (s. 97), annan **sura** (s. 103)

21. Bağlaçlar

ancak (Tat. tik, lekin, fekat): **anca** körirli bıla tabi (s. 72)

bile (Tat. xetta, da): haberim **bile** yok (s. 103)

hani (Tat. bit): min **hani** birkaç senedir mında şeetmim (s. 74)

işte (Tat. mène): türlü türlü **i te** şakalar, cezalar, yırlatabız (s. 71)

neyse (Tat. yarar indè): **neyse** uzatmıyalım (E55, 81), **neyse** bir şey yapmadılar (s. 85)

sadece (Tat. barı, tik, gına): **sadece** ĩ yasamağ tügil (s. 73)

tabi (Tat. elbette): anca körirli bıla **tabi** (s. 72)

veya (Tat. yeki): ciketniñ **veya** hırkanın céninnen qaratabız (s. 71)

veyahut (Tat. yeki): bir balası bolmağannar **veyahut** askerlikke kitelmiy kalğan (s. 85)

yahut (Tat. yeki, yeise): otız **yahud** kırık ĩ ne kadar (s. 92)

zaten (Tat. asılda, çıında): **zaten** hocalar da haber yibergen (s. 109)

22. Ünlemler

evet (Tat. eyè): şol işte şol, **ávát** (s. 94), **evet** (s. 95)

he (Tat. eyè): he, komonist çıkkançı, çar vaqıtında (s. 91)

yav (Tat. ya, ye): **yav** şılay şılay oğuduk (s. 81)

buyur (rexim it): **buyur** digenner (s. 125)

23. Temel Fiiller

abdest al- (teharet alu): **aptesler** alınıp (s. 73)

akla gel- (Tat. iske kilü, iske töşü): sonundan **aqılına kile** (s. 81)

aktar- (Tat. küçerü, añlatu): min sizge **aqtarırğa** çalışıym (s. 99)

ara- (Tat. ezlew): biz indi at **ariy**, at izlep yeriğen vağıtında (s. 86).

avun- (Tat. yuwanu): mektup bilen **awunabız** (s. 115)

bağışla- (affet-) (Tat. gafu itü): **bağış lap**, çıkarıp yibergenner (s. 126)

* Bugün Tatar Türkçesinde “sonra” kelimesi edat olarak çok seyrek kullanılmaktadır. Sonranın yerine yaygın olarak “son” edatı kullanılır. bk. Ercan Alkaya, **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yay., Elazığ 2007, s. 575-586.

bahset- (Tat. süz alıp baru, söylew): biraz da Hızır İlyes'den **bahsitim** (s. 73).

bak- (karaw): ezrek **başam** (s. 103).

bayramlaş- (Tat. beyrem itü): büyüklerle **bayramla** ıyoz (s. 97)

besle- (Tat. asraw): neste bulsa özibiz **besli** dırıyık (s. 74)

birak- (Tat. kaldıru): dedemni mında **ırağalar** (s. 82).

biç- (Tat. uru, çabu): iginnerni **biçeler** (s. 109).

çalış- (Tat. eşlew): iپیyce **çalı** kıannan sora (s. 85), üzim **çalı** tım (s. 124).

çalış- (Tat. tırıšu): min sizge aqtarırga **çalı** iym (s. 99)

çevir- (Tat. eylendirü, ornaw): mescitniñ ornın daş bile **çevirip** (s. 95).

dağıl- (Tat. taralu, tarkalu): guberlerden soñra **dağılgannarına** iyez diler (s. 89).

dayan- (tat. çıdaw, sabır itü):- babamın hasretligine **dayanalmıym** (s. 115)

doğ(ur)- (Tat. tabu): kıaynanam minim bilen birge birsin **doğurdu** (s. 76)

dolan (Tat. eylenep çıgu):- orduğ hniñ içinde **dolandık** (s. 86)

dön- (Tat. kaytu): min annan **dönüp** kıaytdım (s. 85).

düşün- (Tat. uylaw): **dü ündüm** min de (s. 78), ni okıyacağın **tü ünüp** (s. 81)

eğlen- (Tat. vakıt ütkerü, küñel açu): kına gecesinde böyle **eğleniriz** (s. 72)

emzir- (Tat. imüzü): balalarını ... **emzirmezler** (s. 76)

geç- (aş-) (Tat. aşu, ütü): bilimli bir raqamı bar, anı **kiçelmiysiñ** (s. 134)

geç- (tat. ütü, uzu): aradan yedi sene **kiçken** (s. 126)

geç- (zaman) (Tat. uzu, ütü): **kiçken** sene (s. 134)

görevlendir- (Tat. vazıyfa birü): birisini **görevlendire** (s. 100)

göster- (Tat. kürsetü): bizi de **gösterdi** (s. 85)

harca (Tat. akça tuzdıru):- pastanege kitip **harcıybız** (s. 73)

haşla- (Tat. parda pesheri, kaynatu): alarnı **ha lağaçtın** ap kitebiz (s. 73)

ıslat- (Tat. çılatu): **ıslatıp** öl taşların istine kıoyasıñ (s. 112)

ıslık çal (Tat. sızgıru):- **ıslık çalalar** kıızlarğa (s. 108)

iç- (sigara) (Tat. tartu): sigara **içmez** (s. 76)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

iste- (Tat. tēlew, soraw): **istegen** kişi (K21, 71), kızlar **köyni istemiler** (s. 75)

kapat- (Tat. yabu): kız yağı kapını **kapatalar** (s. 72).

kariş- (Tat. butalu, katısu): hâzir, tabi **karı** tıķ (s. 78)

kariştir- (Tat. bolgatu): kükey bile unni **karı tırıp** (s. 79)

kız- (Tat. açulanu): ebiyim de kilgen malaylarğa **kıza** iken (s. 101)

kirala- (Tat. arendaga alu): ögiz arabalarını **kiralap** (s. 93)

konuş- (Tat. söyleşü, söylew): qaynana qaynata yanında **konu** mazlar (s. 76)

kur- (tözü, salu): anda bir cemiyet **kırgannar** (s. 74)

namaz kıl(dır)- (Tat. namaz uku): **namaz kıldırasn** (s. 72)

ol- (Tat. bulu): bereket parası **olarak** qabul itile (s. 73)

otur- (Tat. toru, yeşew): hâzir, Çifteler'de **oturabız** (s. 78)

rende(le)- (Tat. kırığıçta kırı): **rendeliybız** (s. 116)

seç(il)- (Tat. saylanu): bir dene bir şey **seçile** (s. 72)

sev(iş)- (Tat. yaratısu): **sevi** erek Qayıhan bilen iylendik (s. 114)

sula- (su sibü, sugaru): **sularğa** başlıybız (s. 132)

sür- (Tat. kazu): tarlalaribızni **sürüp** (s. 84)

sürdür- (Tat. ozaytu, devam ittêrü): aynı mındağı adetni alar tağı ebyetini **sürdüreler** (s. 74)

şaş- (Tat. aptıraw): **a** qannar mınarğa (s. 126)

tartış- (Tat. bexesleşü): köyniñ bütçesin **tartı** ıp (s. 101)

temizle- (Tat. çistartu): tarak bile tarap, **temizlep** (s. 84)

terk et- (taşlaw, kaldıru): dördinci sınıfta **terg~itdim** (s. 130)

tıķ- (Tat. kirtü): yabancı malaylarını **tıķmıybız** (s. 71)

uğraş- (Tat. şögillenü): çiftçilik bilen **oğra** alar (s. 109)

üzül- (borçılı, intêktüv): min **üzendim**, yıladım (s. 114)

vur- (öldür-) (Tat. atu, ütêrü): avcılar dik kilgenni **vuralar** (s. 131).

yap- (Tat. yasaw, işlew): neyse bir şey **yapmadılar** (s. 85).

yaşlan- (Tat. kartayu, olıgayu): biraz **ye lendiktán** sınra (s. 79)

yat- (Tat. yoklaw): bir akşam şeyde **yattıh** (s. 81)

yerleştir (Tat. urnaştırı)-: bir işke **yirle tirdiler** (s. 89)

yetiştir- (Tat. üstêr-): yaz küni **yeti tirebız** (s. 74).

yüz- (deri) (Tat. tunaw): terisin de **yizip** satabız (s. 131)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

zorla- (Tat. mecbur itü): hıristiyanlıkka **zorli**y başlağan (s. 91)

Temel kelimelerde görüleceği üzere, Kazan ve çevresinden Türkiye'ye göç eden Tatar Türklerinin lehçelerinde yüz yıllık bir zaman diliminde temel söz varlığı önemli ölçüde değişmiştir. Yalnız yukarıda verilen örnekler; yaş, cinsiyet ve eğitim durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Temel kelimeler, özellikle gençlerde veya erkeklerde daha çok değişime uğrarken kadınlarda ve bulunduğu yöreden dışarıya çıkmamış kişilerde daha az değişikliğe uğramakta veya her iki lehçedeki biçimiyle kullanılmaktadır.

Osmaniye Tatar ağzındaki kelimeler, yerlerini Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına bırakmakla birlikte, bazı kelimelerin zaman zaman Tatar Türkçesindeki şekliyle de kullanıldığına şahit olunmaktadır. Dolayısıyla kullanıcılara bağlı olarak ikili bir kullanım görülmektedir. Bu durum iki lehçelilik olduğuna işaret etmekte ise de, değişimin yönü Türkiye Türkçesine doğrudur. Mesela, Tatarcası "avıl" olan ve metinde "şimdi **awı**lda çaķını (s. 81)", "**awıl** yerinde (s. 83)" örneklerinde geçen "köy" anlamındaki kelime, bir çok yerde Türkiye Türkçesindeki "köy" kelimesiyle değişmiştir. **köy**de çerez filan ... alıb aşyılar-iken (s. 73), "**köy**de hezir ilkökul bar (s. 74)", "**köy**de öğrendik (s. 83)", "**köy**de büyüklerle bayramlaşyoz (s. 97)", "**köy**niñ ileri kilgennerni (s. 99) vb.

Yine birçok kelimenin ikili kullanımına rastlanmaktadır. Mesela TT. "kapı", Tat.T. "işek": kız yağı **kapı**nı kapatalar (s. 72), çaysısı **e igden**, çaysısı terezeden çıǵıp (s. 85); TT. "kırmızı", Tat. T. "kızıl": ol **kú**keyler **kırmızı** bula (s. 73), **kızıl** ögiz (s. 117); TT. "enişte", Tat. T. "cizni": bizniñ **eni te** Fikret (s. 81), alarnıñ **yizneleri** Abdurrahman Molla (s. 88) vb. Hatta zaman zaman aynı metinde, aynı kişi tarafından kelimelerin ikili kullanıldığı görülmektedir. Mesela, TT. "o", Tat. T. "ul": **o** yıldızları körgen bıla (s. 71), **ol** eyte işte (s. 72); TT. "önce", Tat. T. "alda": irtán bılmadan **önce** (s. 73), kilin kitmeden **alda** (s. 73). Bazen de aynı cümle içinde ikili kullanıma rastlanır. TT. "konuş-", Tat. T. "süyleş-": kaçnana kaçnata yanında **konu** mazlar; hısım akraba yanında **sile** mezler (K57, 76); TT "ses", Tat. T. "tavış": **ses tavu** çıǵaran kişiler (s.130)

Tatar Türkçesindeki kelimelerin Türkiye Türkçesine dönüştüğü örnekler kişiden kişiye de değişiklik göstermektedir. Özellikle gençlerde ve erkeklerde kelime değiştirme daha fazlayken,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

buldukları yerden dışarıya çıkmamış yaşlı kişilerde ve özellikle de kadınlarda daha azdır. Mesela 21 yaşındaki bir genç kız “kına gecesinde **böyle** eğleniriz (s. 72) örneğinde “böyle” zarfını kullanırken, aynı kelimeyi 89 yaşındaki yaşlı bir erkek Tatar Türkçesiyle “bılay” ve “mundıy” olarak kullanmaktadır: **bılay** iteb iz (s. 85), **mundıy** mıntazam uram (s. 94). Yine 19 yaşındaki birisi “büyük” sıfatını “**büyüklerle** bayramlaşıyoz (K19, 97)” kullanırken, 46 yaşındaki birisi aynı kelimenin Tatarcası “zur”ı kullanmaktadır: “kızımın in **zörsin** İstanbulğa birdim (s. 111).

Bununla birlikte Tatar Türkçesindeki söz varlığı değişmesi yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yalnızca gençlerde ve erkeklerde değil, her yaş grubunda ve cinsiyette görülebilmektedir. Ama yaşlıların ve kadınların lehçelerini daha çok muhafaza ettikleri söylenebilir. Aşağıda değişik yaş grubu ve cinsiyetten vereceğimiz metin örnekleri söz varlığı değişiminin niteliği konusunda bir fikir verebilir.

1. Abdulhamit Polat, Erkek, Ya 89: Kaytkaçtın kine t rı iyge barsam, minim at azbarda tıra. Ni buldı! İ sin kitkennin sora kilip eyttiler, malaylar, harman yirinde siniñ atıñı beylep kitkenner, dip haber bėrdiler de, annan arı Abdurahman kitip alıp kildi, dedi ániy rahmetlik. Bu at şulay tip Yunandan kutulup kaytdı (s. 86).

2. Rabiâ Aymergen, Bayan, Ya 58: Báyrám kildi mi didi, çitke kiterge bik kıyın bıla balaqayım, didi. Bizniñ bir Pakize kilin bariyi. İrtip tıra dıriyi, hemen kiterge qarap tıra dıriy. İndi kite başladı mı etiyniñ kızı yaşlana dıriy, yaşlana başlıy. Mine, balam kite dıriy, mine bılar házir gına indı báyrámni yaşamiyça kiteler. İndi minimki de şılay bıldı, balaqayım, mine sin de iylendirirsiñ de çitten alırsıñ. İndi üzimniñ Tatar tilimi de inıttım, kilinge Tırkçe siyliym, balalara Tırkçe siyliym dip (s. 107).

3. Özcan Yafay, Erkek, Ya 30: Köyibizde eweli baş, milliyetçilikni, Tatar milliyetçiliğın tamamen aşılamağ istiybiz. Biraz da ani yabancılar bar, tıştan kilgenner bar. Alar bizniñ köyniñ bu milliyetçiliğın bızalar. Alarnı da bu köyniñ şartlarına uydurmağ istiybiz. Tabi köyde kerek bazı binalar bar, öğretmen iyleri falan yasalacak. Hoca iyi bar, alar yasalacak. Bıların yasarğa tırışac z (s. 130).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

4. Hediye Akçin, Bayan, Ya 19: Babalarımız camiye gidiyo, kiteler. Önlər geldikten sonra, beyremleşebiz. Sofralar, sofranı ezirliybiz. İpteşleribiz kile. Biz çığabız. Köyde büyüklerle bayramlaşyoz. Bayramlaştıktan soñra, bir iyde toplanıp hepibiz oynıybiz, tawga felan çığabız (s. 97)

Yukarıda yalnızca birer paragraf olarak alınan örneklere dikkat edilirse yaşlı olan kişilerin konuşmalarında söz varlığının daha az değiştiği görülebilir. Birinci ve ikinci metinde “harman, rahmetlik ve hemen” gibi birkaç kelimenin değiştiği görülürken üçüncü ve dördüncü metinlerde gençlerin konuşmalarında söz varlığının önemli oranda değiştiği görülmektedir. Mesela üçüncü metinde “köy, milliyetçilik, tamamen, aşlamak, istemek, yabancı, hani, uydurmak, tabi, öğretmen” ve dördüncü metinde “baba, cami, sofrası, büyük, bayramlaşmak, hep” gibi örnekler, genç nesildeki söz varlığının değişme oranını gözler önüne sermektedir.

Genç neslin konuşmalarındaki değişim söz varlığıyla sınırlı değildir. Ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından da önemli değişiklikler görülmektedir. 4. metinde 19 yaşındaki bayanın konuşmalarında geçen “gidiyo, geldikten, büyüklerle, bayramlaşyoz, toplanıp, oynıybiz” kelimelerinde görüleceği üzere, e>a (beyrem>bayram), i>e (kil->gel-), u>o (toplun->toplun-, uyna->oyna-), k>g (kit->git-, kil->gel-) gibi ses değişimleri ve yine şimdiki zaman ekinin Türkiye Türkçesindeki –yor ile karşılanması (gidiyo, bayramlaşyoz), -gAn sıfat-fiil ekinin –dik olması (geldikten) ve Tatarca “belen” edatının “-le” ile karşılanması (büyüklerle) gibi şekil bilgisi değişiklikleri de değişimi göstermesi bakımından önemlidir. Fatma Özkan’ın dördüncü nesil olarak ifade ettiği kişiler, artık Türkiye Türkçesine adapte olmuş durumdadırlar (Özkan 1997, 5).

İnsanlar topluluklar hâlinde yaşarlar. Toplu hâlde yaşayan insanlar arasında bildirişim kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Nitekim, dil de insanın bu ihtiyacından doğmuştur. Aynı toplumun üyeleri arasında iletişim ve bildirişim nasıl bir ihtiyaç ve gereklilikse, topluluklar, milletler arası iletişim ve bildirişim de bir ihtiyaçtır. Tarihte aynı coğrafyayı paylaşan, iç içe ya da yan yana yaşayan topluluklar arasında, komşuluk, ticaret, turizm ve kültürel ilişkiler dolayısıyla dil ilişkileri de gerçekleşmiştir (Buran 2006, 21).

Türkiye’de konuşulan Tatar ağzının söz varlığına bakıldığından yaklaşık 100 yüz yıllık bir süre içinde Tatar Türkçesinin söz varlığının ve bu bağlamda temel kelimelerin de değiştiği görülmektedir. Tatar Türkçesindeki kelime yerini Türkiye Türkçesindeki kelimeye bırakmaktadır. Bu gayet doğal bir süreçtir. Çünkü bir dil veya lehçe

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

ancak kendi tabii ortamında konuşulursa varlığını ve gelişimini devam ettirebilir. Dil ilişkilerinde etkileşmenin yönü daha çok, yönetenden yönetilene, merkezden taşraya, güçlüden zayıfa, üretenden tüketene doğrudur (Buran 2006-2007, 43-44). Dolayısıyla bu kural Türkiye Türkçesi ile Tatar Türkçesi arasındaki ilişkilerde de işlemektedir.

Türkiye’de yaşayan Tatarlar, Osmaniye Tatar örneğinde olduğu gibi, azınlıkta olmaları, kendi coğrafyalarından ve doğal ortamlarından uzak bulunmaları, Türkiye’deki okullarda okumaları, büyük şehirlerde yaşamak istemeleri, Türkiye Türkleriyle evlenmeleri, eğitim, iş, ticaret, askerlik gibi yollarla Türk toplum hayatına etkin bir şekilde katılmaları gibi birçok durumdan ötürü, söz varlığını değiştirmekte ve giderek Türkiye Türkleri içinde erimektedirler.

Osmaniye Tatar Türkçesi metinleri üzerinde yaptığımız incelemeye göre 309 kelimenin değişikliğe uğradığı tespit edilmiştir. Yukarıda gösterdiğimiz değişen kelimeler aslında bu kadarla sınırlı değildir. Metinlerin sınırlı olması ve belirli konulara yer vermesi dolayısıyla değişen kelimelerin daha çok olduğu söylenebilir. Ayrıca Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi aynı dilin iki lehçesi olduğu için temel kelimelerin büyük bir bölümü aynıdır. Dolayısıyla söz varlıkları büyük ölçüde ortaktır.

Türkiye Türkçesi ile Tatar Türkçesi farklılıklarına rağmen, aslında, aynı dilin iki koludur. Sonradan oluşan yüzlerce yıl farklı coğrafyalarda değişik etkilere maruz kalarak yaşama zorunluluğu bazı farklılıkları meydana getirerek lehçeleşmeyi doğurmuştur. Bugün Tatar Türkçesiyle beraber özellikle Rusya içinde bulunan diğer Türk lehçelerinin Rusça içinde eridiği ve Türkçenin ortadan kalkmaya yüz tuttuğu düşünülürse, Tatar Türkçesinin en azından Türkiye Türkçesi içinde erimesi ve sonuçta Türkçeden kopmaması sevindiricidir.

KAYNAKLAR

- AKSAN Dođan (1996). **Türkçenin Sözcük Varlığı**, Engin Yay., Ankara.
- AKSAN Dođan (1998). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yay., Ankara.
- ALKAYA Ercan (2007). **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yay., Elazığ.
- BURAN Ahmet (2001). “Yabancı Diller Karşısında Türkçe”, **Türk Yurdu**, C. 21, S. 162-163, Şubat-Mart, s. 79-82.
- BURAN Ahmet (1996). **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ankara.
- BURAN Ahmet. (2006).“Karma Diller ve İki Örnek: Klasik Osmanlıca ve Kürtçe”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı Özel Sayısı), S. 20, s. 19-33.
- BURAN Ahmet (2006-2007). “Ahmet Buran İle Dil Üzerine Röportaj (Röp. Taner Namlı)”, **Bizim Külliye**, S. 30, (Aralık-Ocak-Şubat), s. 40-44.
- BURAN Ahmet (2007). “Türkçede ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında ş/s Meselesi”, **IV.Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı** (24-29 Eylül 2000, İzmir), Bildiriler, C. II, TDK Yay., Ankara, s. 2107-2112.
- BURAN Ahmet-Ercan Alkaya (2006). **Çađda Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

ERCİLASUN Ahmet Bican (2006). Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay.,
Ankara.

EREN Hasan (1960). “Anadolu Ağızlarında Rumca, İslâvca ve
Arapça Kelimeler”, **TDAY-Belleten**, s. 295-371.

EXMETYANOV R. vd. (1998). **Türkçe-Tatarca Sözlük**, İnsan
Yayınevi, Kazan-Moskova.

GANİYEV F. -R. Exmetyanov-H. Açıköz. (1997). **Tatarca-
Türkçe Sözlük**, İnsan Yayınevi, Kazan-Moskova.

GÜLENSOY Tuncer-Ercan Alkaya (2003). **Türkiye Türkçesi
Ağızları Bibliyografyası**, Akçağ yay., Ankara.

KARAAĞAÇ Günay (2002). **Dil, Tarih ve İnsan**, Akçağ Yay.,
Ankara.

KARAHAN Leylâ (1996). **Anadolu Ağızlarının
Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ Zeynep (1971). “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle
İlişkisi Sorunu”, **TDAY-Belleten**, s. 21-32.

KORKMAZ Zeynep (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK
Yay., Ankara.

KORKMAZ Zeynep (1994). **Güney-Batı Anadolu Ağızları-Ses
Bilgisi-**, TDK Yay., Ankara.

KORKMAZ Zeynep (1995). “Bartın ve Yöresi Ağızlarında Lehçe
Tabakalaşması”, **Türk Dili Üzerine Ara tırmalar II**, TDK
yay., Ankara, s. 162-178.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

MAXMUTOVA L. T.-M. G. Möxemmediyev-K. S. Sabirov-Ş. S. Xanbikova (Red.) (1977). **Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlégé I** A-Y, Kazan.

MAXMUTOVA L. T.-M. G. Möxemmediyev-K. S. Sabirov-Ş. S. Xanbikova (Red.) (1979). **Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlégé II** K-S, Kazan.

MAXMUTOVA L. T.-M. G. Möxemmediyev-K. S. Sabirov-Ş. S. Xanbikova (Red.) (1981). **Tatar Têlênêñ Añlatmalı Süzlégé III** T-H, Kazan.

OCAKLI Arzu Kılınç (2002). “XIX. Yüzyılda İdil-Ural Bölgesinden Anadolu’ya Göçler”, **Türkler**, C. 13, **Yeni Türkiye** Yay., Ankara, s. 896-905.

ÖNER Mustafa (1998). **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, TDK Yay., Ankara.

ÖZKAN Fatma (1997). **Osmaniye Tatar Ağzı**, TDK Yay., Ankara.

Türkçe Sözlük (2005). 10. Baskı, TDK Yay., Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*